

Utfordringer for fagforeningene i Istanbul tekstilsektor og effekten av syriske flyktninger på arbeidsforhold og lønninger

Av Sigurd Jorde, Framtiden i våre hender. Basert på feltreise til Tyrkia i august 2015

Sammendrag

- * Fagforeninger og arbeidere bekrefter store utfordringer i Tyrkias tekstilsektor: Omfattende bruk av ufrivillig overtid, høyt arbeidspress, utrygghet for jobbsikkerhet, stort bruk av uregistrerte arbeidere.
- * Arbeidsmarkedet blir i dag påvirket og utfordret av en ny gruppe svært sårbare arbeidere: syriske flyktninger. Syrere får ikke arbeidstillatelse, men klarer ved enkelte tekstilfabrikker å få midlertidig jobb. Lønna er lav, arbeidspresset høyt og de risikerer å miste jobben hvis de oppdages av kontrollører fra internasjonale kleskjeder. Samtidig bidrar de til å holde tyrkiske lønninger lave.
- * Fagforeningene melder at de i stort omfang blir motarbeidet av fabrikkereiere – fagforeningsknusing – noe som bekreftes av synkende fagforeningsmedlemskap for hele industrisektoren.
- * Klesfabrikker som produserer for det norske og europeiske markedet utgjør et relativt sett regulert toppsjikt. Men også her meldes det om dårlige arbeidsforhold og lønninger og arbeidsforhold preges av et stort sjikt av uregulerte fabrikker som presser lønninger ned og arbeidstiden opp.

Innledning

Tyrkiske fagforeninger er allerede under sterkt press fra myndigheter og arbeidsgivere. Nå advarer de mot en ny utfordring: presset fra 2 millioner syriske flyktninger som forsøker å skaffe seg en jobb. Framtiden i våre hender har besøkt tekstilsektoren i Istanbul og snakket med syriske flyktninger, tyrkiske tekstilarbeidere og fagforeninger.

Selv om krigen i nabolandet Syria preger nyhetsbildet i Norge, er Tyrkia i større grad preget av en nasjonal politisk maktkamp i forbindelse med de to nasjonalvalgene som har vært avholdt i 2015. Denne har vært forsterket av to blodige bombeangrep mot den politiske opposisjonen i Tyrkia.

Framtiden i våre henders undersøkelse av forholdene i tekstilsektoren i Tyrkia har bestått av intervjuer med fagforeninger og et lite antall tekstilarbeidere i Istanbul. I tillegg har FIVH i samarbeid med Clean Clothes Campaign Tyrkia gjennomført flere arbeiderintervjuer i Istanbul, Mersin og Batman for å sikre et bredere datagrunnlag. Denne datainnsamlingen har vært krevende, ettersom regjeringen har innført et forbud mot å gjøre research på syriske flyktninger. Slutføringen av prosjektet ble deretter lammet av bombeangrepet i Ankara i oktober, hvor våre samarbeidspartnere har vært indirekte berørt av angrepet.

Dette notatet er derfor en foreløpig analyse av utfordringene i tekstilsektoren i Istanbul, og effekten av syriske flyktninger på arbeidsforholdene til tekstilarbeiderne.

Tyrkias rolle som tekstilprodusent

Kinas dominans i verdens industriproduksjon har bidratt til å skape et inntrykk av at det meste av vareproduksjonen til Norge og andre europeiske land foregår i Øst-Asia. Når det gjelder produksjonen av klær for det norske markedet, stemmer dette bare delvis. Selv om Kina dominerer, er Tyrkia den neste største produsenten av klær til det norske markedet målt i verdi, hvis vi legger sammen klesimporten til Norge for de siste ti år. Se tabell. Målt i vekt, ligger Tyrkia på 3. plass under Bangladesh.

Videre kan stadige avsløringer av elendige arbeidsforhold i fabrikkproduksjonen i Øst-Asia, sammen med tragiske ulykker som Rana Plaza og fabrikkbranner i Bangladesh, skape et inntrykk av at forholdene i Tyrkia er relativt uproblematisk.

Dessverre er ikke det tilfelle. Arbeids- og lønnsforhold i Tyrkias tekstilsektor er jevnt over langt under standarden i europeisk arbeidsliv. Med tanke på at verdien av klesimporten fra Tyrkia i 2014 lå på 1,3 milliarder kroner, fortjener tekstilsektoren i Tyrkia langt mer oppmerksomhet av klesbransjen og media enn det får i dag. Norske Varner-gruppen oppgir for eksempel 78 leverandører i Tyrkia, hvorav 60 i Istanbul alene. H&M oppgir 328 fabrikker i Tyrkia.

Framtiden i våre hender gjennomførte i august 2015 et mindre forskningsprosjekt og en feltreise til Istanbul for å innhente informasjon, synspunkter og erfaringer fra arbeidere i Tyrkias tekstilsektor.

Dette arbeidsnotatet baserer seg på intervjuer med fagorganisasjoner, institusjoner og arbeidere utført i Istanbul, organisert av Clean Clothes Campaign Tyrkia.¹ Notatet vil utvides med en bredere undersøkelse og flere arbeiderintervjuer utført av CCC Tyrkia i Istanbul, Mersin og Batma.

Tyrkia var i 2015 politisk spent i etterkant av valget i juni hvor regjeringspartiet mistet sitt flertall. I løpet av sommeren brøt regjeringen våpenhvilen med kurdiske PKK, og gjennomførte angrep mot IS. I oppløpet mot nytt nasjonalvalg 1. november 2015 ble opposisjonen rammet av et dødelig bombeangrep i Ankara, med store konsekvenser for sivilsamfunnet.

Videre var det innført forbud mot å forske på syriske immigranter, noe som gjorde det problematisk og vanskelig å granske forholdene for syriske flyktninger som nå i økende grad har begynt å arbeide i Tyrkias tekstilindustri. Framtiden i våre hender har derfor i denne omgang avstått fra å intervju myndigheter og representanter for eier- og arbeidsgiversiden i tekstilsektoren.

Bakgrunn

Tyrkia har et sted mellom 2 og 3 millioner tekstilarbeidere. Den internasjonale kampanjen Clean Clothes Campaign anslår antallet arbeidere i sko-, tekstil- og klesproduksjonen til 2 millioner. Fagforeninger Framtiden i våre hender har snakket med bruker 3 millioner. Av disse er bare mellom 500.000 og 1 million registrerte arbeidere, noe som innebærer at de er innrapportert til myndighetene og dermed får pensjon og større jobbsikkerhet. Til sammenlikning er mellom 1,5 og 2 millioner uregistrerte arbeidere, og står uten pensjonsrettigheter og under kontinuerlig trussel om oppsigelse. Befolkningen i Tyrkia ligger på over 77 millioner innbyggere.²

Anslag på antall fabrikker innen lær-, tekstil- og klesproduksjon ligger på over 57.000.³ Verdien av Tyrkias totale kleseksport lå i 2012 på 25 milliarder dollar, over 200 milliarder kroner.⁴ Norge importerte i 2014 4775 tonn klær (og tilbehør til klær) fra Tyrkia, til en verdi av 1,3 milliarder kroner. Tyrkia ligger på 2. plass over land som eksporterer klær til Norge målt i verdi, etter Kina. Målt i tonn ligger Tyrkia på 3. plass etter Kina og Bangladesh. Tyrkias største kunde er Tyskland, som mottar 25,6 prosent av tekstileksporten, fulgt av USA

¹ Framtiden i våre hender utgjør den norske delen av det internasjonale nettverket Clean Clothes Campaign.

² <http://www.turkstat.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18616>

³ <https://www.cleanclothes.org/livingwage/stitched-up-factsheets/stitched-up-turkey-factsheet>

⁴ <http://www.invest.gov.tr/en-US/infocenter/publications/Documents/MANUFACTURING.INDUSTRY.pdf>

med 11 prosent og Frankrike på 7,6 prosent. «Andre land» ligger på 36,9 prosent, som viser relativt bred kundekrets.⁵

Tyrkias tekstilindustri – et overblikk

To fortrinn har gjort Tyrkia til en internasjonal skredderstue: Nærhet til Europa og kvalitet på produksjonen.⁶ Ved å bestille klær fra Tyrkia, kan man spare flere ukers venting på transport fra Øst-Asia. Høy kvalitet på klærne gjør at Tyrkia får ordrer på kleskjedenes prestisjekolleksjoner, mens mer ordinære og tidløse plagg kan bestilles fra Kina. Et byrå som hjelper tekstilbransjen oppsummerer Tyrkias fortrinn som produsentland på denne måten:

Main advantages of Turkish textile industry in production and supply of raw materials:

- Richness in basic raw materials (ranked seventh in the world with the annual cotton production about 375 thousand tons and production of synthetic and artificial fibers in substantial amounts)
- Geographical proximity to main markets, especially European markets
- Short logistics period due to geographical proximity
- Qualified and well-educated labor force
- Liberal trade policies
- Well-developed textile finishing industry
- Giving importance to quality, environment and human health, sensitivity on working conditions of workers
- Customs Union agreement with the European Union and free trade agreements with many other countries

Tyrkias egen regjering framhever frihandel og skattefritak som grunner for utenlandsk industri til å etablere seg i landet:

“Turkey has a Customs Union with the European Union, which facilitates the free movement of industrial goods as it eliminates customs duties and quantitative restrictions between Europe and Turkey. In addition, Turkey has negotiated free trade agreements with 23 countries or economic groupings (17 in force), and has started negotiations with a further 14 countries or economic blocks. [...] With a recent amendment to FDI [Foreign Direct Investment] legislation, foreign companies can now establish their regional management centers in Turkey under a liaison office structure without paying corporate tax, VAT, personal income tax or stamp duty.”⁷

Men sett med klesmerkenees øyne har Tyrkia også en ulempe: høy pris – relativt til konkurrenter som Bangladesh, Kambodsja og India. Minimumslønna i Tyrkia ligger på rundt 1000 tyrkiske lira i måneden, som tilsvarer omtrent 3000 norske kroner. Til sammenlikning er lovfestet minstelønn for en kinesisk tekstilarbeider 1350 kroner måneden, og en kollega i Bangladesh var minstelønn under 600 kroner måneden.⁸ Men sett i forhold til det europeiske arbeidsmarkedet, som ligger langt nærmere Tyrkia, er tyrkiske arbeidere billige å lønne. Den tyrkiske regjeringen argumenterer: “Turkey is highly competitive in terms of labor cost and productivity.”⁹

5

<https://www.securities.com/emis/sites/default/files/EMIS%20Insight%20-%20Turkey%20Textile%20and%20Clothing%20Sector%20Report.pdf>

⁶ Opplysningene baserer seg på et intervju med Engin Sedat Kaya i Industry All.

⁷ <http://www.invest.gov.tr/en-US/sectors/Pages/Manufacturing.aspx>

⁸ Framtiden i våre hender, rapport under arbeid, lanseres november 2015.

⁹ <http://www.invest.gov.tr/EN-US/INVESTMENTGUIDE/INVESTORSGUIDE/Pages/DemographyAndLaborForces.aspx>

Lagdelingen av tekstilsektoren

Et viktig trekk ved tekstilsektoren i Tyrkia er lagdelingen mellom et øvre nivå av regulerte fabrikker med registrerte arbeidere, et midtre nivå med fabrikker hvor arbeiderne ikke er registrerte, og et bunn-sjikt av små, ofte familieeide, verksteder helt utenfor lov og kontroll. Lagdelingen er ikke nødvendigvis klart markert eller definert. Men det er relevant å skissere de ulike lagene for å vise hvordan de påvirker hverandre, og hvordan de opprettholder et arbeidsmarked hvor arbeiderne kommer svært dårlig ut på alle nivåer.

De internasjonale kleskjedene bestiller sine klær og kolleksjoner fra fabrikker i toppsjiktet. Her vil arbeiderne ofte være registrerte, lønna ligger på eller over minimumslønn, og arbeidsforholdene ligger innenfor loven. Det er denne formelle delen av arbeidslivet du finner den lille andelen av arbeiderne som er medlem av en fagforening.

Selv om fabrikker i dette sjiktet på overflaten opptre innenfor loven, jobber arbeiderne også her under svært problematiske arbeidsforhold. Framtiden i våre hender har snakket med fire arbeidere som jobber for fabrikker i dette sjiktet, og som beskriver svært dårlige arbeidsforhold og manglende kontroll fra de internasjonale innkjøpernes side.

På mellomnivået finner man et stort antall tekstilfabrikker som er underleverandører for de mer anerkjente fabrikkene på første nivå, eller produserer for det lokale tyrkiske eller regionale markedet. Arbeiderne er i hovedsak uregistrerte, uorganiserte og får lavere lønn, ofte rundt minstelønn på 1000 lira (3000 kroner).

Nederst finner man et stort antall fabrikker eller verksteder, ofte familieeide, med 10-20 ansatte, og fullstendig uregulert. På tyrkisk kalles disse «fabrikker under trappa», som beskriver størrelsen og det uformelle preget disse fabrikkene har. Til gjengjeld er det mange fabrikker av denne typen, og de er lette å få øye på i gatebildet i enkelte strøk i Istanbul. Framtiden i våre hender oppsøkte tre av disse, relativt tilfeldig, og fikk se mindreårige i arbeid (åpenbart under 16 år), syriske flyktninger i arbeid (en av disse kanskje mindreårig), mangel på ventilasjon og hørselsvern. En av fabrikkene produserte for russiske uformell sektor, en for tyrkiske butikker og den siste produserte falske Armani og Ralph Lauren-klær.

Relevansen av å skissere denne lagdelingen ligger i hvordan det store arbeidsmarkedet under de regulerte fabrikkene bidrar til å holde lønningene lave, og arbeidspresset høyt.

Kildene vi har snakket med beskriver hvordan en anerkjent fabrikk som produserer for Zara og Mango deler opp ordrene og bestiller fra sine underleverandører. Ved å stykke opp bestillingene, får hver underleverandør små ordrer, og mindre makt til å kreve godt betalt eller rimelig produksjonstid.

Flere av våre kilder beskrev hvordan arbeidsgivere beskrev uformell tekstilsektor som en trussel som legitimerte lave lønninger og ekstraarbeid i formell sektor. Syriske flyktninger ble omtalt av flere kilder som en trussel for tyrkiske arbeidere, fordi de må ta til takke med lavere lønninger.

Merkevarenes avtrykk

De internasjonale kleskjedene har stor innvirkning på arbeidsforholdene i Tyrkias tekstilsektor. Vi vil her kort beskrive fire viktige trekk:

Forretningsmodellen som i dag dominerer klesbransjen baserer seg på outsourcing av produksjonen til hundrevis av ulike fabrikker, i et titalls land. Den viktigste effekten er at kleskjedene har makt og mulighet til å presse ned prisen på ordrene, ved å kunne velge mellom ulike produsentland.

Den samme forretningsmodellen – og konkurransen mellom kleskjedene – gjør at fabrikkene får svært kort tidsfrist for hver ordre. Arbeiderne som Framtiden i våre hender snakket med beskrev et svært høyt arbeidstempo, mas fra ledelsen og overtidssjopping flere dager i uka, hver uke.

Kleskjedene gjennomfører kontroller på fabrikkene de bestiller fra. I tre ulike arbeiderintervjuer, fra tre ulike arbeidsplasser, ble kontrollene kritisert som mangelfulle. Ved to av fabrikkene ble fabrikklokalene ryddet og forberedt før kontrollene. En arbeider beskrev hvordan de ble instruert i hva de skulle si, blant annet nekte

for tvungen overtid. Hvis arbeidere svarte «feil», gikk fabrikkledelsen rundt til arbeiderne for å identifisere hvem som hadde opptrådt ulydig. En syrisk flyktning vi snakket med fortalte at de ved kontroll ble skyflet over til en annen avdeling av fabrikk for ikke å bli oppdaget av kontrollørene. Videre ble det påpekt at kontrollørene bare sjekket kvalitet på plaggene, og ikke svarte på spørsmål fra arbeiderne.

Som en motsats til dette, bidrar samtidig internasjonale merkenavn til at arbeidsforhold og lønninger i det øvre sjiktet er bedre enn lenger ned i leverandørkjeden. Spesielt fagforeningene nevnte eksempler på hvordan lokale arbeidskonflikter var blitt løst ved å kontakte eller legge press på kjente merkenavn. Hvorvidt dette er et genuint ønske fra kleskjedene om gode arbeidsvilkår, eller ubehaget ved å knyttes til arbeidskonflikter er et åpent spørsmål.

Outsourcing – Tyrkia søker ut

Tyrkias klesbransje fungerer ikke bare som leverandører til europeiske merker, men har etablert sine egne merkenavn som dominerer landets eget klesmarked. En interessant utvikling er hvordan tyrkiske fabrikkere nå selv er i ferd med å flytte produksjonen ut av Tyrkia. Fabrikkene er allerede godt fordelt rundt i landet, både i det industrialiserte vest, og i det mer rurale øst (Anatolia). Nå vender fabrikkene øynene mot Georgia, Egypt og Etiopia som nye produksjonssteder. Felles for disse er at lønningene ligger lavere enn i Tyrkia.

En av landets organisasjoner for tekstileksportører har uttalt i media at bransjen vurderer å importere billigere arbeidskraft fra Bangladesh til Tyrkia fordi tyrkiske arbeidere er for dyre. Det gjenstår å se om dette er en reell plan, eller et utspill for å holde lønningene lave.¹⁰

På innsiden av tekstilsektoren – arbeidernes hverdag

Lønn

Innledningsvis ble det nevnt at lønningene i tekstilsektoren er høyere i Tyrkia enn i konkurrerende land som Bangladesh, Kambodsja og India. Men høyere lønn, angitt i kroner, betyr ikke nødvendigvis høyere levestandard: Også utgiftsnivået er høyere i Tyrkia.

Fagforeningene anslår at en familie på fire trenger 3600 lira i måneden. Deres krav om minstelønn er derfor 1800 lira i måneden – nesten en dobling av dagens 1000. I dag er det bare halvparten av arbeiderne som får minstelønn eller over – resten får mindre.¹¹

Arbeiderne som Framtiden i våre hender har snakket med har alle fått mer enn minstelønn i samlet lønnsutbetaling per måned, men da fordi de jobber svært mye overtid.¹²

Arbeidstid

Lange arbeidsdager er vanlig på klesfabrikkene, og beskrives best av to av arbeiderne selv:

«Denis» har jobbet som tekstilarbeider siden hun var 13 år. I dag er hun rundt 40, og har selv en datter på 13 og en sønn på 7 som hun knapt ser. Hun jobber for en fabrikk med omkring 100 arbeidere som syr klær for kjente merker som Zara og Mango. Hun er selv fagorganisert og registrert arbeider. En av hennes største klagemål er lange arbeidsdager. En ordinær arbeidsdag er egentlig fra kvart på åtte til seks, fem dager i uka (seks dagers uke er vanlig i bransjen). Men ordinære dager har hun sjelden, som regel jobber hun til åtte eller ti om kvelden. Enkelte ganger har hun jobbet natta igjennom, men det er mindre vanlig. Det gir henne

¹⁰ <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-textile-sector-eyes-bangladeshi-workers-.aspx?pageID=238&nID=73131&NewsCatID=347>

¹¹ Sjekk at jeg har forstått 50% på minstelønn riktig...

¹² Det vil si at den samlede lønnsutbetalingen per måned lå over minstelønn, men vi fikk ikke tall for grunnlønn.

liten tid til å se barna, som må passes av hennes mor. Arbeiderne oppgir at de må jobbe overtid. Med andre ord kan overtid være «frivillig», men oppleves som tvungen av arbeiderne.

«Mohammed» er syrisk flyktning i Istanbul, og har som mange andre flyktninger i byen forsøkt å jobbe i tekstilfabrikk.¹³ Hans «normale» arbeidstid var fra halv åtte til sju, men det gjaldt bare to hverdager. De øvrige tre jobbet han tre timer overtid. Lørdag jobbet han fra halv åtte til ett – hvis det ikke var overtid også på lørdag. En vanlig arbeidsuke besto derfor av 69 timer. Mohammed holdt ut i tre uker. Han har slektninger som fortsatt jobber i fabrikk – og syr klær for blant andre Diesel.

Både «Denis» og «Mohammed» bekrefter høyt arbeidspress i løpet av arbeidsdagen og mye kjefting fra ledelsen. Det som gjør Denis mest forbannet er hvordan de eldste ansatte behandles, som i likhet med gravide, ikke får lov til å sette seg ned når de jobber i perioder med høyt tempo.

– Du får knapt puste når du arbeider, og noen ganger får du ikke engang gå på do, det tillater de ikke fordi arbeidstempo er så høyt, forteller Denis.

Fagforeningene

I 1980 var over to millioner av arbeiderne i Tyrkia fagorganisert. I dag er antallet bare litt over 1 million, til tross for at befolkningen og arbeidsstokken er større. De fagorganiserte utgjør bare ni prosent av arbeidsstokken – mot 23 prosent som snitt i Europa.¹⁴ Tallene for hvor mange tekstilarbeidere som er fagorganisert spriker. En kilde mener åtte prosent av de registrerte tekstilarbeiderne er medlem av en fagforening, mens bare tre prosent har kollektiv lønnsavtale.¹⁵ Når vi husker på at bare ca 1 million av arbeiderne er registrerte, ser vi at fagforeningsandelen er langt lavere enn åtte prosent.

Framtiden i våre hender har snakket med representanter for fire ulike fagforeninger som organiserer arbeidere innen kles- og lærproduksjon. For tekstilarbeiderne er fagforeningsprosenten trolig enda lavere enn for andre deler av samfunnet. To av fagforeningene vi snakket med har bare noen tusen medlemmer hver. De største tekstilfagforeningene har til sammen rundt 60.000 medlemmer, ifølge anslag fra fagforeningene selv.

Fagforeningsknusing

Fagforeningene er med andre ord svake, og i liten stand til å kjempe fram bedre kår for de 2-3 millioner tekstilarbeiderne. Kraftig motarbeiding fra næringsliv og myndigheter er en viktig grunn – men noe av skylda må fagforeningene ta selv også.

Prosessen med å organisere arbeiderne og å få framforhandlet en kollektiv lønnsavtale beskrives som nesten uoverstigelig vanskelig prosess. Arbeidsgiverne velger ofte å si opp arbeidere som organiserer seg og forsøker å danne en klubb. Dette er ulovlig, men rettsprosessen for å få erstatning for oppsigelsen er lang, tungvidt og kostbar. Hvis arbeideren vinner saken, får hun eller han noen måneders lønn i erstatning – men har ikke krav på få jobben tilbake.

I prosessen med å få en klubb og kollektiv lønnsavtale på en arbeidsplass, må man ha minst halvparten av arbeiderne (+ en). I registreringsprosessen sendes medlemslista til Arbeidsdepartementet, som igjen sender

¹³ Det finnes ikke tall for hvor mange syrere som jobber i tekstilsektoren, men det oppleves av fagforeningene som «mange».

¹⁴ <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/05/turkey-trade-union-restriction-hostility-government-labor.html>

¹⁵

http://ec.europa.eu/enlargement/taieux/dyn/create_speech.jsp?speechID=27576&key=b39bf13888aa0d207e2f444e0ca0ae2e

kopi til arbeidsgiver – som så har muligheten til å si opp de organiserte. I saker der det er vilje til å inngå en avtale fra arbeidsgiverens side, tar prosessen fortsatt lang tid.

En annen taktikk fra arbeidsgiverens side er å legge ned fabrikk og starte opp på nytt, uten «vanskelige» arbeidere.

Resultatet er at fagforeningene i hovedsak bare får organisert i det øvre nivået av tekstilfabrikker, hvor eierne ser de må godta fagorganisering for å få internasjonale kontrakter og leveranser.

Baksiden av dette er at fagforeningene i liten grad har kapasitet – eller interesse – av å organisere det store antallet uregistrerte arbeidere, eller løsarbeidere i tekstilsektoren. Fagforeningene selv får en interesse av å vise fram «gode fabrikker» hvor de har klart å organisere.¹⁶ Noen av fagforeningene blir omtalt som tett knyttet til den politiske eliten, og dermed i liten grad «kamporganisasjoner» for arbeiderne.

Enkelte kritikere omtaler derfor de største fagforeningene som «arbeideraristokrati», som har gjort seg avhengige av høy fagforeningskontingent – og med liten interesse av å organisere det store flertallet av arbeidere. Det er videre en utfordring at fagforeningene i høy grad er politiserte og med ulike sterke ideologisk forankring.

Uansett om man vil forklare svake fagforeninger og lav organiseringsprosent på arbeidsgiverne eller fagforeningene selv, er det likevel arbeiderne som taper på ikke å ha en sterk fagforening i ryggen. Og det er arbeidsgiverne på hver enkelt fabrikk som utnytter situasjonen til å holde lønna lav og arbeidsdagen lang.

Myndighetenes rolle

Sett med fagbevegelsens øyne, oppleves myndighetene som langt mer støttende til arbeidsgiversida enn til arbeiderne. Myndighetenes stilltiende samtykke til fagforeningsknusing er nevnt som et eksempel. Videre gjør myndighetene lite for å få det uregistrerte flertallet av arbeiderne inn som en registrert arbeidsstokk rettigheter til sykepenger, pensjon, minstelønn og vern mot vilkårlige oppsigelser.

Det blir fra fagforeningshold også spekulert i at regjeringspartiet ser det store uregulerte arbeidsmarkedet som en fordel, fordi det bidrar til å holde prisnivået i tekstilbransjen lavt og styrker Tyrkia i konkurransen med de fattigere landene i Øst-Asia.

Videre blir det påpekt at flere næringslivsledere har gode kontakter i regjeringspartiet – og at enkelte politikere har tilsvarende næringslivsinteresser i tekstilsektoren.

Det er verdt å merke seg at Tyrkia i 2015 opplever en spent politisk situasjon. Det er nå bare to år siden de omfattende politiske demonstrasjonene om Gezi-parken. Dette bidro til å mobilisere store deler av befolkningen, særlig i Istanbul – og skapte samtidig en større konfrontasjon mellom deler av fagforeningene og regjeringen. I valget i juni 2015 forsøkte president Recep Erdogan å sikre seg økt makt ved å gi presidentembetet utøvende makt. Resultatet ble en klar framgang til opposisjonspartiene, særlig det kurdisk-dominerte venstrepartiet HDP, og til at regjeringspartiet mistet sitt klare flertall i parlamentet. I løpet av sommeren 2015 gikk regjeringsforhandlingene i stå – trolig som bevisst politisk strategi – samtidig som konflikten med kurdiske PKK ble gjenåpnet. I august 2015 ble det varslet nyvalg i november. Det er grunn til å tro at dette valget vil bli enda mer tilspisset enn i juni.

¹⁶ Framtiden i våre hender fikk løfte om å besøke en slik fabrikk sammen med en framtrede fagforening, men avtalen ble trukket.

Syrerne i tekstilindustrien

Den nye store utfordringen i tekstilsektoren nå er inntoget av syriske flyktninger. Det oppholder seg i dag mellom 1,7¹⁷ og 2 millioner¹⁸ syriske flyktninger i Tyrkia. Bare litt over 200.000 av disse bor i flyktningeleirene.¹⁹ Resten bor spredt rundt i Tyrkia, og har søkt sysselsetting i uformell sektor som landbruk, anleggsarbeid – og tekstilfabrikkene.

Framtiden i våre hender forsøkte sommeren 2015 å gjennomføre et mindre forskningsprosjekt for å finne mer fakta og erfaringer fra syrere i klesproduksjonen – men ble stanset av et offisielt forbud mot å forske på syrere i Tyrkia.

Syriske flyktninger får ikke offisiell arbeidstillatelse i Tyrkia.²⁰ Men med sviktende støtteapparat har syrerne likevel et stort behov for å skaffe inntekter, og havner dermed i svart arbeid i uformell sektor.

Fagforeninger vi har snakket med uttrykker alle bekymring for omfanget og konsekvensene av at syrere får dårlig betalte stillinger i tekstilsektoren. Dette bidrar til å holde lønningene lave. De kan ikke selv organisere syrerne, ettersom de ikke har arbeidstillatelse. Syrerne blir dermed oppfattet som en trussel nedenfra av den tyrkiske arbeidsstokken.

Syrernes sårbare situasjon vises også ved at de i stor grad ønsker å unngå oppmerksomhet. Deres erfaring fra det politiske regimet i Syria gjør at få ønsker å uttale seg, noe våre samarbeidspartnere i CCC-Tyrkia erfarte i forsøket på å få høstet erfaringer fra syriske tekstilarbeidere. Tilsvarende har få syrere erfaring med fri fagorganisering, som gjør det vanskelig å organisere syriske arbeidere.

Framtiden i våre hender fikk i løpet av vårt feltbesøk intervjuet en syrisk flyktning, «Mohammed» som hadde forsøkt seg i en klesfabrikk. På grunn av svært lange arbeidsdager, og at han heller ønsket å finne jobb innen egen yrkesprofesjon, ga han seg etter kort tid. Men fortsatt jobber rundt ti syrer på fabrikk han var innom. Som nevnt fikk vi også møte syriske arbeidere på en liten «fabrikk under trappa», hvorav den yngste så ut til å være rundt 15 år – men situasjonen tillot ikke intervjuer. TV-kanalen CBS har avdekket tilsvarende fabrikker i Istanbul med flere mindreårige ansatte.²¹

Arbeidere vi intervjuet ved en fabrikk som sydde for H&M og Varner, bekreftet at det ikke jobbet syrere ved fabrikk, men at de som dagarbeidere jevnlig måtte konkurrere med syrere om løsarbeid – og at syrerne tok ca 30 kroner mindre per dag i lønn enn tyrkere (dvs 180 kroner dagen). Disse møtte opp på møtesteder for dagarbeidere, og ble plukket opp av agenter som forsynte fabrikker med ekstra arbeidskraft.

For den uformelle delen av tekstilsektoren, fungerer syrerne dermed som en billig arbeidskraft, og fungerer som pressmiddel mot krav om økte lønninger.

Det er verdt å merke seg at syrerne i realiteten følger etter tilsvarende bølger av arbeidsinnvandrere til fabrikkene i Tyrkia. Landet har de siste tiårene først opplevd en strøm av arbeidere fra den tyrkiske landsbygda i Anatolia, senere fulgt av kurdiske interne flyktninger under konflikten på 1990-tallet. Syrerne er heller ikke alene; I Istanbuls tekstilsektor finnes også georgiske, afghanske, aserbajdsjanske og ulike afrikanske arbeidsinnvandrere, ifølge kilder vi har snakket med.

¹⁷ <http://www.unhcr.org/pages/49e48e0fa7f.html>

¹⁸ <http://www.aljazeera.com/news/2015/11/syrian-refugees-school-turkey-151109101947670.html>

¹⁹ <http://www.unhcr.org/pages/49e48e0fa7f.html>

²⁰ <http://uk.reuters.com/article/2015/08/07/uk-turkey-syria-refugees-workers-idUKKCN0QC1UH20150807>

²¹ <http://www.cbsnews.com/news/refugee-children-forced-into-labor-in-turkey/>

Avslutning

Det meste av Istanbuls tekstilfabrikker, både formell og uformell sektor, ligger på det europeiske fastlandet. Men arbeids- og lønnsforhold ligger langt under standarden for europeisk arbeidsliv. Tyrkias plassering mellom Asia og Europa gjør landet til en ettertraktet handelspartner, noe hele Europas klesindustri benytter seg av. Intervjuene som danner grunnlaget for dette notatet viser at forholdene i tekstilsektoren er svært problematisk, og krever kraftige forbedringer og derfor mer oppmerksomhet fra norske klesimportører.

Nå står klesindustrien i Tyrkia overfor en ny utfordring: Tusenvis av syriske flyktninger på desperat jakt etter arbeid.

Framtiden i våre hender har i sine undersøkelser ikke oppdaget at syrere jobber for fabrikker som leverer til Norge. Det betyr ikke at alt er greit. Svært lav organiseringsgrad og lange arbeidsdager gjør at det er svært vanskelig å få oversikt over de reelle arbeidsforholdene i fabrikkene og hvorvidt det jobber syrere i «norske» leverandører. Det hjelper ikke at tyrkiske myndigheter har forbudt forskning på syriske flyktninger.

Det finnes ingen enkelt løsning på hva norske klesmerker skal gjøre hvis de gjennom kontroller får vite at det jobber syrere på fabrikkene. Flyktninger er en svært sårbar gruppe, som ikke vil finne nytt arbeid hvis de oppdages og kastes ut. Det vil også være problematisk for norske leverandører å kreve fast ansettelse, ettersom dette ikke er akseptert av tyrkiske myndigheter.

En begynnelse vil derfor være å opptre varsomt, og å sikre god dialog med alle parter av arbeidslivet i Tyrkia.